

# ปัญหาและหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตในศตวรรษที่ 21

## Problems and Principles of Quality of Life in the 21st Century

พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ

Phrakhruwinaitorn Amnat Palapanyo

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriram Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : Pm.amnat3589@hotmail.com

### บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้สรุปได้ว่า ปัญหาที่พบบ่อยคือปัญหาการพัฒนาเด็กและเยาวชน ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาวัฒนธรรมแบบเดิม ดังนั้น สังคมควรพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เพราะศีล ทำให้มีความสำรวมระวังกาย วาจา มีระเบียบ มีความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตน สมาธิ ทำให้มีความแน่วแน่ มั่นคง มีสติ มีความอึดเฝ้าใจ และปัญญา ทำให้มีเหตุ มีผล คิดอะไรก็คิดโดยแยบคาย รอบคอบ พิจารณาไตร่ตรองอย่างถ่องแท้

**คำสำคัญ :** ปัญหา, คุณภาพชีวิต, ศตวรรษที่ 21

### ABSTRACT

This article discusses the most common problems of youth development, social and family problems. The society should develop human beings according to the three principles of Buddhism which encouraged people to practice their compassion verbal, orderly, respectful and humble mind, concentration, persistence, mindfulness, joy, and wisdom.

**Keywords:** Problems, Quality of Life, 21st Century

### 1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่งผลทำให้แต่ละองค์กร หน่วยงาน ทุกภาคส่วน เร่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานและความสุขของคนทำงาน หรือแม้แต่การก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งประเทศสมาชิกจะร่วมมือช่วยเหลือและสนับสนุนกันใน 3 เสาหลัก คือ เสาหลักด้านความมั่นคง (ASEAN Security Community – ASC) เพื่อให้ประชาชนในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความปลอดภัยและมั่นคง เสาหลักด้านประชาสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio - Cultural Community – ASCC) เพื่อให้ประชากรในประเทศสมาชิกอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคมและ เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community – AEC) (ขวัญตา พระธาตุ / สดป.สข., “พัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างไร? ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต”, 2561) มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง ประชากรมีความอยู่ดีกินดี และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมทางด้านเทคโนโลยี และการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาโดยไม่ได้เตรียมการรับมือไว้ล่วงหน้า ปัญหาที่สังคมประเทศชาติกำลังเผชิญอยู่ คือพฤติกรรมของกลุ่มเยาวชน มีพฤติกรรมทางร่างกายและจิตใจ ที่แข็งกระด้าง หยาดคาย ขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าทางสังคม

ปัญหาที่พบบ่อยที่สุดในสื่อต่าง ๆ คือปัญหาการพัฒนาเด็กและเยาวชน ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาวัฒนธรรมแบบเดิมด้วยเหตุผลดังกล่าวสังคมควรพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เพราะศีล ทำให้มีความสำรวมระงับกาย วาจา มีระเบียบ มีความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตน สมาธิทำให้มีความแน่วแน่ มั่นคง มีสติ มีความอึดเอิบใจ และปัญญา ทำให้มีเหตุ มีผล คิดอะไรก็คิดโดยแยบคาย รอบคอบ พิจารณาไตร่ตรองอย่างถ่องแท้ (พระมหาอำนาจ สวัสดิ์, 2560, หน้า 48 – 60)

ผู้เขียนจึงอยากเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1) องค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล ควรกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาพุทธศาสนิกชนด้วยการให้วัดที่อยู่ในเขตปกครองท้องถิ่น จัดกิจกรรมอบรมตามแบบวิถีไทยวิถีพุทธในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

1) รัฐบาลควรมีนโยบายให้ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ จัดกิจกรรมร่วมกันทุกเดือนและให้มีแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนด้วยการปลูกฝังคุณธรรมสำหรับพื้นฐานการดำเนินชีวิตของเยาวชน อุบาสก อุบาสิกา และผู้สูงอายุ ได้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เกื้อกูลกันและกัน

3) ชุมชนควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกัน ระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา สภาวัฒนธรรม และสถาบันครอบครัว เพื่อส่งเสริมการฝึกอบรม และกิจกรรมอื่น ๆ ในหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน

## 2. ความสำคัญของปัญหาและหลักการพัฒนา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยพบว่าประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ เป็นที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน คำสอนของพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปทุกภูมิภาคของประเทศ และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนจนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา จนกลายมาเป็นสมบัติของชาติให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความภาคภูมิใจ วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน และมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมไทย (ผศ.ฉวีวรรณ สุวรรณภา, “พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย”, 2561) ที่คนไทยถูกสอนให้เคารพผู้อาวุโสมีการยึดมั่นและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย วัฒนธรรมอันดีงามดังกล่าวได้รับสืบทอดมาจากหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

วัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทยและนอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อน เพราะยังไม่มีโรงเรียนจึงใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน โดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอน และวัดยังเป็นที่ชุมนุมของคนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของพุทธศาสนิกชนนับได้ว่าสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตและจิตใจมากต่อคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนไทยมาช้านาน เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกันจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาไว้มากมาย นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธ ซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล รวมวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมและความเชื่อที่มีร่วมกันมาอย่างช้านานจน

กลายมาเป็นแนวทางในการกำหนดแบบแผนพฤติกรรม บรรทัดฐานของคนไทย วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนบุคลิกภาพ และจิตวิญญาณของคนไทยในสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ คนไทยมักขาดระเบียบวินัย ไม่เคารพกฎหมาย ขาดความกระตือรือร้นต่อการทำงานและมีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงของข้าราชการบางส่วนโดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีความกดดันและแข่งขันในสังคมอย่างสูงทำให้ประชากรในสังคมเมืองมักมีปัญหาทางด้านจริยธรรมและคุณธรรมสูง ตามไปด้วย นอกจากนี้องค์ประกอบของประชากรอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ คือ การศึกษา การมีงานทำ และสุขภาพอนามัย

การพัฒนาบุคลากรด้านพระพุทธศาสนา และศีลธรรมคุณธรรมภายในชาติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมีคุณธรรม ควรมีการพัฒนาพุทธศาสนิกชนตามหลักไตรสิกขา มีขั้นตอนการพัฒนาในขั้นของศีล ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความรับผิดชอบต่อนานาชาติ ปฏิบัติต่อคนในชุมชนโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่หมู่คณะ การพัฒนาในขั้นสมาธิ กระบวนการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรมเพื่อให้เกิดความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความแน่วแน่มั่นคง และปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งของการฝึกอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์รู้จักการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล รู้จักวินิจจย คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น (พันโท เอนก คงขุนทด, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2559), หน้า 64 – 75) หากพุทธศาสนิกชนทุกคนได้รับการพัฒนาจิตใจตามหลักไตรสิกขาก็จะทำให้เป็นบุคคลที่มี คุณธรรม จริยธรรม และส่งผลสู่สังคมประเทศชาติในทางที่ดี

### 3. ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ “ประเทศไทย 1.0” ที่เน้นการลงทุนทางภาคการเกษตร ปลูกข้าว พืชสวนพืชไร่ เลี้ยงหมูเป็ดไก่ นำผลผลิตไปขาย สร้างรายได้และยังชีพไปสู่ “ประเทศไทย 2.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และหันมาใช้แรงงานจำนวนมากแทน เช่น เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า กระเป๋า เครื่องประดับ และข้าวสุก “ประเทศไทย 3.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมหนัก ผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ รวมทั้งมีการไปลงทุนในต่างประเทศ แต่รายได้ประเทศก็ยังอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ในปัจจุบันเริ่มก้าวสู่ “ประเทศไทย 4.0” ที่เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ลงมือทำน้อยๆ แต่ได้ผลตอบแทนมหาศาล โดยการเอาความคิดสร้างสรรค์เป็นแรงผลักดันและนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าไปสู่การบริการมากขึ้น เน้นในเรื่องการพัฒนาสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ด้วยการสร้าง “ความเข้มแข็งจากภายใน” ขับเคลื่อนตามแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของการ “รู้จักเต็ม รู้จักพอ และรู้จักปัน” ผ่านกลไก “ประชารัฐ” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2558”, 2561)

ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจไทยพบว่ามีหลายด้าน เช่น การขาดปัจจัยการผลิตและบริการขั้นพื้นฐาน อัตราเงินเฟ้อมีแนวโน้มสูงขึ้น การกระจายรายได้และความเจริญ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในอัตราสูง ปัญหาสถาบันการเงินขาดสภาพคล่อง และปัญหาหนี้เสียในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ปัญหาสังคมและอาชญากรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา แม้ว่าจะช่วยสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ แต่ก็ยังต้องติดอยู่ใน “กับดักรายได้ระดับปานกลาง” “กับดักความยากจน” และ “กับดักความขัดแย้ง” ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบ ดังนี้ ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว ได้แก่ ความยากจนรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพตามมาตรฐานขั้นต่ำ การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ เป็นต้น

ปัญหาด้านชาติศีลธรรมและคุณธรรม อบายมุขและสารเสพติด ปัญหาสุขภาพอนามัย ไม่รู้จักอดออม บริโภคสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เช่น เหล้า บุหรี่ การพนัน เล่นหวย ตกงาน เร่รอน พิการ การว่างงาน ทำให้ครอบครัวขาดรายได้ การมีหนี้สิน ที่เกิดจากการดำเนินชีวิตประกอบกับวัฒนธรรมทางสังคมที่ส่งเสริม พฤติกรรมการบริโภคนิยมและการเลียนแบบนำไปสู่ความฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายเกินตัว ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว จะส่งผลกระทบต่อชีวิตครอบครัว ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย และความสัมพันธ์ในครอบครัว เมื่อครอบครัวไม่มีเงินก็ต้องกู้เงินจากแหล่งต่าง ๆ เกิดความขัดแย้ง ความเครียด ทะเลาะวิวาทในครอบครัว

ปัญหาสุขภาพจิตเสื่อมโทรม เกิดโรคประสาทโรคจิต ปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาความแออัดจากอยู่ในชุมชนแออัด/สลัม ปัญหาอาชญากรรม การติดสารเสพติด การเสพของมีนเมา การพนัน จนอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย ครอบครัวที่มีปัญหาเศรษฐกิจจึงมักขาดความสุขและขาดคุณภาพชีวิต เกิดวงจร “จน>เครียด>กินเหล้า>จน>เครียด>กินเหล้า”

ปัญหาความไม่สมดุลของภาคเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบันมีการพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น เช่น ต้องมีการนำเข้าเครื่องจักร วัตถุดิบและเทคโนโลยี รวมทั้งการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมากขึ้น คนในชุมชนออกไปทำงานโรงงานมากขึ้น

ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ คนจนส่วนใหญ่อาศัยในชนบทประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร (ธนพล สราญจิตร, “ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, 2558, หน้า 12-14)

ปัญหาการกระจายรายได้ กลยุทธ์การพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมอย่างเห็นได้ชัด

ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, “ปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, 2561) ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน จะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน/สังคม เกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง เกิดการบุกรุกป่าสงวน มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการวางแผนที่ดีจนเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การตัดไม้ทำลายป่า การทำนาถ้ำ การทำนาเกลือสินเธาว์ กากของเสีย ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะทางน้ำ/อากาศ/เสียง การทำลายบรรยากาศโลก การไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคม มีชีวิตเปลี่ยนไปทั้งการดำรงชีวิต การทำงาน

#### 4. ปัญหาการพัฒนาเด็ก และครอบครัวในศตวรรษที่ 21 สาเหตุมาจากอะไร

ปัญหาการพัฒนาเด็ก และครอบครัวในศตวรรษที่ 21 เมื่อสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ในการพัฒนาเด็กในมิติของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมแบบเดิม อาจต้องถูกทับซ้อนด้วยแนวคิด รูปแบบวิธีการ ความเชื่อ และเทคโนโลยีที่ผุดเกิดขึ้นใหม่ ๆ ตามยุคสมัย เด็กและครอบครัวจำเป็นต้องข้ามผ่านวันเวลาที่ผันเปลี่ยน และยืนหยัดอยู่ให้ได้ในสังคมสมัยใหม่ บ่มฝึกคุณลักษณะที่พึงมีอย่างเหมาะสม ให้กับทรัพยากรมนุษย์ของวันนี้และอนาคตข้างหน้า ให้สมบูรณ์แบบอย่างเต็มกำลังเมื่อห้วงเวลาของศตวรรษที่ 21 คืบคลานเข้ามานับกว่าศตวรรษแล้ว (ครูประณม.คอม, “ปัญหาการพัฒนาเด็ก และครอบครัวในศตวรรษที่ 21 สาเหตุมาจากอะไร?”, 2561) สังคมโลกเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว และการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น สำหรับผู้ใหญ่ โดยทั่วไปได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านของบริบททางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเช่นเดียวกับเด็ก ที่เป็นทั้งผลพวงและเป็นโจทย์สำคัญของสังคมว่า จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างไร ตั้งแต่วัยเริ่มต้น ให้มีพื้นฐานที่มั่นคง สามารถเติบโตและอยู่รอดได้อย่างมีคุณภาพในอนาคต

## 5. การพัฒนามนุษย์แนวพุทธ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ กระบวนการในการฝึกฝน (training) กับการให้การศึกษา (education) ซึ่งการฝึกฝนมีความหมายในเชิงการเพิ่มความถนัด ทักษะ และความสามารถเฉพาะอย่างในการทำงาน การศึกษา มีความหมายไปในเชิงการเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ มโนทัศน์รวมทั้งทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับงานที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นด้วยเทคโนโลยี เทคนิคการทำงาน สภาพแวดล้อม รวมทั้งการที่จะต้องไปรับตำแหน่งใหม่ที่อาจจะมีธรรมชาติของการทำงานแตกต่างไปจากเดิมสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและความแตกต่างของการพัฒนามนุษย์กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), “พัฒนามนุษย์ กับ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์”, 2561)

คำว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ น่าจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์ สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียว ยิ่งเวลานี้เราเน้นการพัฒนาคน เราจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับความหมายของคำว่า การพัฒนามนุษย์ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นการพัฒนาทรัพยากรอย่างหนึ่ง

คำว่าทรัพยากรมนุษย์ เป็นคำที่เกิดขึ้นไม่นานนัก (เกิดในช่วง ค.ศ. 1965-1970 คือ พ.ศ. 2508-2513) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงที่เน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ และต่อมาก็ขยายไปถึงการพัฒนาสังคม เป็นการมองคนอย่างเป็นทุนเป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยหรือเป็นองค์ประกอบที่จะใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาเราเห็นว่าการที่จะพัฒนาโดยมุ่งเน้นแต่ในด้านเศรษฐกิจนั้นไม่ถูกต้อง แต่สิ่งที่สำคัญคือคนเรานั่นเอง ซึ่งควรจะให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ เราจึงหันมาเน้นในเรื่องการพัฒนาคน แต่ก็ยังมีการใช้ศัพท์ที่ปะปนกัน บางทีใช้คำว่าทรัพยากรมนุษย์ บางทีใช้คำว่าพัฒนามนุษย์

แต่ก่อนนี้เราไม่มีคำว่าทรัพยากรมนุษย์ คำนี้เกิดขึ้นมาเพื่อสนองความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นจะต้องเข้าใจให้ตัวคำว่าทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุนเป็นปัจจัย ในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดีความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล

เราต้องให้ความสำคัญว่าเราจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อมกับที่อีกด้านหนึ่งเขาก็จะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การพัฒนามนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ กับการพัฒนามนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์นี้มีความหมายต่อการศึกษาเพราะการศึกษาคือกระบวนการในการพัฒนาคน ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยตัวของมันเอง และในฐานะที่เป็นทรัพยากร ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การศึกษาเพื่อพัฒนาตัวมนุษย์นั้นเป็นการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน (การศึกษาระยะยาว) ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความหมายขึ้นกับกาลเทศะ หรือยุคสมัยมากกว่า คือเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยนั้น ๆ (การศึกษาระยะสั้น) เช่น เพื่อสนองความต้องการของสังคมในด้านกำลังคนในสาขางานและกิจการต่างๆ ฉะนั้น เราจึงควรจัดการศึกษาสองอย่างนี้ให้สัมพันธ์กัน เพราะถ้าเราสามารถพัฒนาทั้งสองส่วนนี้ให้สัมพันธ์กันจนเกิดดุลยภาพขึ้นก็จะเป็นผลดีต่อชีวิตและสังคมมาก

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้เป็นคนดีก่อนแล้ว สังคมก็จะดีไปด้วย ซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า "หลักแห่งความประพฤติ" หรือ แนวทางของการประพฤติดี ปฏิบัติชอบของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่สร้างสรรค์ชีวิตคนให้เป็นคนดีทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต (พระธรรมโกศาจารย์,

(ประยูร ธมมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, 2533, หน้า 31) หลักพื้นฐานของมนุษย์มีจุดหมายที่เหมือนกัน คือ การมีชีวิตที่ไม่มีโทษภัยอยู่ในสังคมที่ปกติสุขจึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคมมนุษย์ คือ ศีล 5 เป็นเสมือนระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้แก่ การเว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ที่มีชีวิต ชีวิตทั้งหลายมีค่าเท่าเทียมกันทั้งหมด ซึ่งการที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลจากการเว้นถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ การไม่เบียดเบียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต (ที. ปา. (ไทย) 20/315/280)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางทุนนิยมก็มีส่วน ทำให้พื้นฐานจิตใจของคนจนเสียหาย ขาดพลังความสามัคคีและความเห็นอกเห็นใจที่จะร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวทุนนิยมเน้นที่คนเก่ง คนเด่น คนดังจึงต้องแข่งขันกัน วิถีทางพัฒนาความสามารถในการแข่งขันนี้ดำเนินไปได้ในภาคส่วนสังคมที่พัฒนาหรือเจริญแล้ว เพราะพอสู้พอแข่งขันกันได้ แต่เมื่อนำไปใช้กับคนจน และคนด้อยโอกาสแล้วมีแต่แพ้กับแพ้และทำให้พื้นฐานจิตใจของคนจนเหล่านี้ตกต่ำไปจากเดิมที่รักสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือกัน ก็กลายมาเป็นต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ วัฒนธรรมของการลงแขก การช่วยเหลือกันก็หมดไปสังคมไทยที่เคยอยู่กันอย่างสงบสุขพออยู่พอกินมาหลายร้อยปีก็ล่มสลายลง กลายเป็นชุมชนที่อ่อนแอ (วัชร หทรงประชุม, 2549, หน้า 669) ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจึงต้องสร้างพื้นฐานจิตใจของคนยากจนให้เข้มแข็งและรู้จักสามัคคีก่อน จึงจะช่วยกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นมาได้

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมซึ่ง ประกอบด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาดน หลักศึกษาหรือการศึกษาของศาสนาพุทธเป็นหลักที่บอกว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตลอดเวลา โดยไม่ประมาณ ดังนั้นมนุษย์เราจะต้องถือหลักการไว้ก่อนว่า

หนึ่ง ศึกษา ต้องฝึกฝนพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

สอง ต้องไม่ประมาณ คือหยุดไม่ได้ ต้องเดินหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมาย

หลักพุทธศาสนา ศึกษา ทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาดนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้าเท่านั้น ส่วน อับปรมาทะ คือความไม่ประมาณ ก็คอยปลุกเร้าไม่ให้หยุดคือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไรเป็นการประมาณทันที การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนาคน โดยเน้นการสร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัย และเป็นการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาคนเพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรคนเฉพาะกาล เฉพาะกรณีพระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำ ด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา

ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้นี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคน ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาณไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง หลักธรรมที่

นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ ไตรสิกขา 3 ศีล 5 สัปปุริสธรรม 7 พรหมวิหารธรรม 4 สังคหัตถ์ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์มีชีวิตที่ประเสริฐ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และไม่เบียดเบียนกัน

## 6. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาสุขภาพจิต เปรียบได้กับการพัฒนาชีวิต ซึ่งการพัฒนาชีวิต เพื่อการฝึกฝนทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ในการอบรมให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน การศึกษา ชีวิต ครอบครัว และสังคมการเป็นอยู่โดยสันติสุขนั้น พอจะสรุปได้ ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นสภาพที่กลาง ๆ ทำให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนาแปลว่าเจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดี เช่น ผมที่ศีรษะมันรกรหนาแน่นขึ้นก็เรียกได้ว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าดี คำว่าพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ คือ ต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดีทุกข์ คือ ต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกมีลบ (พุทธทาสภิกขุ, 2537, หน้า 33)

พระราชวรมุนี ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า มีอยู่ 4 ด้าน คือ พัฒนาด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและปัญญา ดังความตอนหนึ่งว่า

- (1) พัฒนาด้านกาย ได้แก่ ให้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีพลานามัยสุขภาพดี
- (2) พัฒนาด้านศีล ได้แก่ ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ดี รวมทั้งมีความสุขทั้งทางกาย วาจา และอาชีวะ
- (3) พัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ ฝึกจิตใจให้มีคุณภาพดี ให้มีสมรรถภาพดี และให้มีสุขภาพจิตดี
- (4) พัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ ฝึกอบรมปัญญาให้รู้ให้เข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตรงตามที่เป็น ต้องฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้กระบวนการคิดการรับรู้ไม่ให้เกิดเลส เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำ ทำให้เป็นการคิดที่ไม่มีอคติด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญา (พระราชวรมุนี, 2537), หน้า 75 – 81)

## 7. แนวทางในการพัฒนาตนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของระดับการดำรงชีวิตของคนให้ดีขึ้น โดยการให้ความรู้ การฝึกด้านคุณธรรม การส่งเสริมสุขภาพอนามัยการประกอบอาชีพรวมกันอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ในประเทศไทยได้มีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานของคุณภาพชีวิต เป้าหมายหลักในการ “พัฒนาคุณภาพชีวิต” คือการให้มีความสามารถในการ “พึ่งพาตนเอง” จุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือเริ่มจากการพัฒนา “ตนเอง” ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม (คณินิจ อนุโรจน์, “แนวทางในการพัฒนาตนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต”, 2561)

การพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสนา ได้มีการวิเคราะห์พฤติกรรม (การกระทำของคน) ไว้ในสองลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ เกิดจากการไม่รู้หรืออวิชชาตณหา เช่น ความโลภอยากได้ของคนอื่นเกิดการลักขโมยเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์

ลักษณะที่ 2 พฤติกรรมสลายทุกข์ (การแก้ปัญหา) เมื่อคนเราเกิดความทุกข์จะก่อให้เกิดพฤติกรรมในการแก้ปัญหาคือการสร้างปัญญาและฉันทะ เพื่อให้เกิดการศึกษา รู้วิธีการในการแก้ปัญหาจากพฤติกรรมดังกล่าว

แนวพุทธศาสนาจึงได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาตนไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 นำสู่สิกขา คือ ขั้นของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ

1. ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆษะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้ สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนา ตนเองต่อไป

2. ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) (ที.ม.อ. (ไทย) 2/11/556) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหา กัลยาณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝนตามองค์ประกอบด้านการมี สติพื้นฐานเป็นผู้มีศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มีความตั้งใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผลมีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจยารณญาณหาเหตุผล รู้จักพิจารณาอย่าง รอบคอบ

ขั้นที่ 2 ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพ ของมนุษย์หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ (สุมานพ ศิวรัตน์, การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยไตรสิกขา, วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2560, หน้า 36-41)

- 1) ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก
- 2) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 3) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผล

ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สมัยใหม่ การที่จะพัฒนาตนเอง ให้เกิดความสมดุล สามารถปรับตนเองให้มีชีวิตเป็นสุขนั้น ควรจะเริ่มสร้าง ค่านิยมที่เหมาะสมดังนี้

1. การพึ่งตนเองการขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ เป็นการฝึกตนเองในความรับผิดชอบ การใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว การหารายได้ที่เหมาะสม หลีกเลี่ยงการพึ่งผู้อื่น
2. การประหยัดและอดออม เป็นการฝึกฝนตนเองเรื่องการใช้จ่ายที่เหมาะสมกับฐานะ
3. การมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมาย เป็นการฝึกฝนตนเองในการเคารพกฎ และกติกา ไม่ละเว้นปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อให้ตนเองสบาย

4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา หลักศาสนามุ่งให้ทุกคนทำความดี มีความเมตตากรุณาในแก่นแท้ของศาสนา คือการให้ทุกคนรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์หาเหตุผล เพื่อให้เข้าใจวิถีและธรรมชาติของชีวิต

5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ชาติหมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกันมา อยู่ร่วมกัน ชาติจึงเป็นสมบัติส่วนรวมที่ทุกคนต้องรักและหวงแหนการรวมกันเป็นชาติ การเลือกนับถือศาสนา

การพัฒนาในระดับที่กว้างไปจากการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาครอบครัว ครอบครัวเป็นศูนย์รวม แห่งความรัก ความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัว “พื้นฐาน” สมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก จะมีความรู้สึกที่ครอบครัวเป็นศูนย์รวมของความรัก ความอบอุ่น และความ มั่นคงพฤติกรรมของ สมาชิกของครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการเป็น ประชาธิปไตย สมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติต่อกัน การแบ่งความรับผิดชอบเป็นส่วน หนึ่ง ซึ่งจะปลูกฝังวัฒนธรรมของประชาธิปไตยที่เริ่มต้นที่ครอบครัว การพัฒนาความสัมพันธ์เริ่มจากจุดเล็กๆ คือตนเอง จากตนเองไปสู่ความสัมพันธ์ในครอบครัวกว้างออกไปอีก คือสังคม ชุมชน สังคมโลก พฤติกรรม การ สร้างความสัมพันธ์เป็น “ธรรมชาติ” ของมนุษย์

การพัฒนาศีล ศีลเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในสังคม การพัฒนาศีลก็คือการพัฒนาในด้านการมีชีวิตอยู่ ร่วมกับผู้อื่นในสังคม พัฒนาศีลเบื้องต้น ก็คือไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือแก่สังคม นี่เป็นขั้นง่ายที่สุดเป็นฝ่ายลบ ต่อมาในทางบวกก็คือประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดีและการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ศีลในพุทธศาสนาไม่ใช่แค่เพียง การยกเว้นจากการเบียดเบียนกันทางกาย วาจา เท่านั้น แต่หมายถึงอาชีวะด้วย ได้แก่ สัมมาวาจา วาจาชอบ

สัมมากรรมันตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ นี่เป็นศีล เป็นอันว่าพัฒนาศีล ก็คือการพัฒนาการอยู่ร่วมในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเขาเรียกว่า การพัฒนาการทางสังคม การพัฒนาจิตใจ หรือการทำจิตใจให้เจริญงอกงาม เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน

การพัฒนาปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ หรือความรู้ทางวิชาการและ วิชาชีพที่เข้าใจจริง ให้เข้าใจจริง ตลอดจนเรื่องราวข่าวสารทั่ว ๆ ไป ซึ่งในเบื้องต้นก็เป็นเพียงความรู้ความเข้าใจให้เต็มหรือครบถ้วน ตามที่ได้รับการบอกเล่าหรือ ถ่ายทอดมา เรียกว่าเป็นเพียงการรับเอา สุตะ (การฟัง) จากเขาเข้ามา ต่อจากนั้นลึกซึ้งลงไปอีก คือการรับรู้เรียนรู้ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

## 8. บทสรุป

แนวคิดวิถีพุทธเป็นการพัฒนาพุทธศาสนิกชนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือมีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรม อันดีงามเป็นรากฐานการดำเนินชีวิต โดยมีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างในการพัฒนา

หลักคำสอนไตรสิกขา เป็นหลักและกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ บุคคลได้พบความรู้ด้วยตนเอง โดยการเรียนรู้จากการสัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เชนิปัญญา และสถานการณ์ต่างๆ จนมีความชำนาญในการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นใน สังคมปัจจุบัน มีคุณธรรม มีความพออยู่พอกดี พอประมาณ ของแต่ละคนและพร้อมที่จะปรับตัวเองให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในอนาคต การปฏิบัติเพื่อฝึกกาย วาจา และจิตใจหรือสติปัญญาให้สูงขึ้น เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนให้มีระเบียบ เรียบร้อยดีงาม ทำให้เกิดความสงบสุขในชีวิต เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม การฝึกให้ตนเจริญงอกงาม เข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิต และเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง สามารถดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง มีคุณค่าตามหลักไตรสิกขาก่อให้เกิดปัญญา อันส่งผลให้บุคคลประสบผลสำเร็จทั้งในด้านครอบครัว การทำงาน และสังคม

การพัฒนาพุทธศาสนิกชนสู่วิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา คือ สังคมควรมีความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรม 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของเยาวชนให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ด้านการเป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ด้านการเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน ด้านการเป็นพลเมืองที่ดีของ ประเทศชาติ ด้านการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา และต้องตระหนักรู้ต่อพฤติกรรมมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน และการทำงาน

การพัฒนาพุทธศาสนิกชนสู่วิถีพุทธตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาคุณภาพและพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นตามแนวทางพระพุทธศาสนาความตระหนักรู้ต่อพฤติกรรม 5 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรพงษ์ ชูเดช ได้ศึกษาผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒनावินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขา เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรม ตามวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติผลดังกล่าวนี้พบในองค์ประกอบย่อยของวินัยในตนเอง ทั้ง 4 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความอดทนและความซื่อสัตย์ มีสติมั่นคง ไม่อ่อนไหวกับทุกสิ่งที่มีกระทบ มีหลักการควบคุมจิตใจ

เพราะถ้าหากอยู่ร่วมกันหลาย ๆ ชนชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และไม่เคยผ่านการฝึกอบรมในการพัฒนาจิต ปัญหาต่าง ๆ ในขณะอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการปรับตัว ความเครียด ความวิตกกังวล การมีมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง มีทัศนคติต่อกันที่ไม่ดี ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจนำไปสู่ความยุ่งยากในการดำเนินชีวิตประจำวัน และชีวิตการทำงานของพุทธศาสนิกชน ผู้เขียนจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องหาวิธีที่จะ

ช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชนให้ได้เรียนรู้วิธีการที่จะจัดการ ควบคุมหรือป้องกันปัญหา สุขภาพจิตที่เกิดขึ้นจึงได้นำวิธีการพัฒนาอบรมจิตตามหลักไตรสิกขา มาใช้เป็นรูปแบบในการพัฒนาสุขภาพจิตของพุทธศาสนิกชนในทศวรรษที่ 21 โดยมีมุ่งศึกษาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาต่อการพัฒนาบุคคล สรุปได้ว่าการศึกษาก็คือเป็นรากฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษาเป็นสาระของการปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติที่นั่นท่านเรียกว่าสิกขา อันได้แก่ไตรสิกขา คือ

1. ศีล เป็นการฝึกฝนด้านพฤติกรรม ด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจ ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบมีระเบียบวินัยทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

2. สมาธิ เป็นการฝึกด้านคุณธรรม เป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็งมั่นคง ขยันหมั่นเพียร อดทน มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา กรุณา เสียสละและกตัญญู เป็นบุคคลที่มีความสุขสดชื่นแจ่มใส จิตใจร่าเริง

3. ปัญญา เป็นการพัฒนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ศิลปะวิทยาการงานอาชีพของตน และมีระดับที่สูงขึ้น คือ ปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำกระบวนการเรียนรู้ในพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาบุคคลไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมข้อใด ผู้รับการพัฒนาย่อมต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในฐานะที่เป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาและสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นแก่ตน ต้องเป็นผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้ได้กระทำและปฏิบัติเองให้มากที่สุด เพราะเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ ทำให้บุคคลเกิดการพัฒนารูปแบบองค์รวมอย่างมีคุณภาพทั้งกายและจิต มีระเบียบในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเกื้อกูล พัฒนาจิตให้มีคุณภาพ มีสุขภาพจิตที่สุขสงบ เข้าใจตระหนักรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และจะต้องมีการวัดผล ประเมินผลของการพัฒนา 4 ด้านคือ ด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญา มีเป้าหมายสุดท้าย คือ คุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อสังคมประเทศชาติ นั่นคือ ชีวิตที่พัฒนาแล้วอุดมไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญาอย่างแท้จริง

### บรรณานุกรม

#### 1. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

#### 2. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2533). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.

พระราชวรมนี. (2537). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.

พระมหาอำนาจ สวัสดิ์. (2560). **การพัฒนาพุทธศาสนิกชนสู่วิถีพุทธตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา**.

การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). **การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**. นนทบุรี: พิมพ์ดี.

นิสสารก เวชยานนท์. (2549). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการสอนคณะรัฐประศาสนศาสตร. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วัชร ทรงแพร่ม. (2549). **มิติใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุจิตรา ธนารักษ์. (2550). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

#### 3. ข้อมูลจากวารสารวิชาการ

พันโท เอนก คงขุนทด. **แนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 12 ฉบับที่ 3, (กันยายน 2559).

ธนพล สราญจิตร. ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย. ฉบับที่ 5 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน พฤษภาคม-สิงหาคม 2558.

สุมานพ ศิวารัตน์. การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยไตรสิกขา. วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2560.

#### 4. ข้อมูลจากเว็บไซต์

ขวัญตา พระธาตุ / สคป.สข. พัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างไร? ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.skad.ago.go.th/index.php/> [9 กรกฎาคม 2561]

คณินิจ อนุโรจน์. แนวทางในการพัฒนาตนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/148813> [9 กรกฎาคม 2561]

ครูประถม.คอม. ปัญหาการพัฒนาคเด็ก และครอบครัวในศตวรรษที่ 21 สาเหตุมาจากอะไร?. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://krupatom.com> [9 กรกฎาคม 2561]

ผศ.ฉวีวรรณ สุวรรณภา. พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent\\_desc.php?article\\_id=743&articlegroup\\_id=162](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=743&articlegroup_id=162) [9 กรกฎาคม 2561]

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. ปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=21&chap=8&page=t21-8-infodetail03.html> [9 กรกฎาคม 2561]

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พัฒนามนุษย์ กับ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.payutto.net/book-content/> [9 กรกฎาคม 2561]

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2558. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nesdb.go.th> [9 กรกฎาคม 2561]